

АНОТАЦІЯ

Крижановська А.В. Особистісні детермінанти в системі професійного зростання викладача ЗВО. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 053 Психологія. – Західноукраїнський національний університет. Тернопіль, 2025.

У роботі представлено аналіз науково-теоретичних концепцій і підходів до вивчення проблеми професійного зростання викладача вищої школи, визначено його особистісні чинники та умови сприяння. Виокремлено наукову новизну та теоретичну значущість наукової праці, які полягають у тому, що:

вперше:

- визначено в якості особистісних детермінант ресурсів професійного зростання викладача ЗВО показники особистісної ресурсності та акмеологічної компетентності (осмисленості життя, самоактуалізації, життєтворчих здібностей, потреб саморозвитку, особистісної самореалізованості та вичерпаності);

- теоретично обґрунтовано та емпірично верифіковано структуру акмеологічної компетентності викладача, ядром якої є зв'язки між осмисленістю життям, життєтворчими здібностями, саморозвитком та самоактуалізацією;

розширено уявлення про:

- акмеологічну компетентність викладача як чинник його професійного зростання;

- динаміку та галузеву специфіку становлення акмеологічної компетентності викладача вищої школи;

- стрес-чинники науково-педагогічної діяльності викладача вищої школи та залежність чутливості до них від рівня акмеологічної компетентності та особистісної ресурсності;

дістали подальшого розвитку:

- психодіагностика особистості викладача на основі методики вивчення ресурсів та обмежень професійного зростання викладача вищої школи;
- система знань про психологічні засоби розвитку акмеологічної компетентності викладача ЗВО.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що отримані результати можуть бути використані практичними психологами і керівництвом ЗВО для створення умов сприяння професійному зростанню викладачів.

У результаті теоретичного аналізу проблеми професійного зростання викладача ЗВО було визначено як цілісну динамічну систему, що охоплює не лише підвищення професійної компетентності, а й розвиток особистісних якостей, необхідних для ефективної науково-педагогічної діяльності. Ключовим чинником професійного зростання викладача ЗВО визначено акмеологічну компетентність, яка поєднує особистісні, професійні та рефлексивні якості, що забезпечують не тільки ефективну педагогічну діяльність, але й здатність до саморозвитку та інноваційного оновлення і основу якої становлять ціннісні орієнтації, рефлексивність, цілепокладання та прагнення до особистісної і професійної самореалізації.

Визначено структуру акмеологічної компетентності викладача ЗВО, ядром якої є позитивні зв'язки між самоактуалізацією та потребою у саморозвитку, між осмисленістю життям, життєтворчими здібностями та особистісною реалізованістю та негативні зв'язки усіх компонентів із особистісною вичерпаністю викладача вищої школи. Виявлено, що стаж науково-педагогічної діяльності викладача позитивно позначається на показниках усвідомлення процесуальності життя, локусу контролю Я, осмисленості життя в цілому, а також на орієнтації у часі, аутосимпатії, контактності самоактуалізації, цілеспрямованості життєтворчих здібностей і негативно – на показниках особистісної вичерпаності викладачів.

Виявлено, що показники акмеологічної компетентності позитивно детермінують ресурси професійного зростання викладача ЗВО. Задоволеність науково-педагогічним колективом, як ресурсом професійного зростання, позитивно зумовлена локусом контролю життя, автономністю, контактністю самоактуалізації, володінням умовами саморозвитку. На задоволеності можливостями професійного навчання та вдосконалення педагогічної майстерності позитивно позначаються локус контролю Я, орієнтація у часі і потреба у пізнанні самоактуалізації, прагнення до особистісного зростання. Задоволеність взаємодією із здобувачами вищої освіти позитивно зумовлена поглядом на природу людини, креативністю, спонтанністю, саморозумінням, контактністю, гнучкістю у спілкуванні. На здатність до професійної рефлексії позитивно впливає орієнтація у часі, погляд на природу людини, саморозуміння, аутосимпатія, контактність самоактуалізації, осмисленість життя. Здатність до професійного вдосконалення позитивно зумовлена цілями життя, поглядом на природу людини, самоактуалізацією, осмисленістю життя, цілеспрямованістю, потребою у саморозвитку.

Визначено низку кореляцій особистісних ресурсів та ресурсів професійного зростання викладача закладу вищої освіти. Побудовані регресійні рівняння для показників ресурсів професійного зростання дозволили стверджувати, що задоволеність науково-педагогічним колективом та адміністрацією закладу вищої освіти позитивно зумовлена ресурсами доброти людей, віри у добро, знаннями власних ресурсів, умінням оновлювати ресурси. Показники задоволеності можливостями професійного навчання та вдосконалення педагогічної майстерності позитивно зумовлені ресурсами творчості, прагнення до мудрості, роботи над собою, умінням оновлювати ресурси. Задоволеність взаємодією із здобувачами вищої освіти детермінується ресурсами віри у добро і умінням оновлювати ресурси. Здатність до професійної рефлексії позитивно зумовлена ресурсами самореалізації у професії та умінням оновлювати ресурси. На показниках

здатності до професійного вдосконалення позитивно позначаються ресурси творчості, самореалізації у професії та знання власних ресурсів.

У дослідженні показано, що найбільш вираженими стрес-чинниками науково-педагогічної діяльності для викладачів ЗВО є стосунки із адміністрацією та безпосереднім керівництвом, персоналом закладу, умови роботи в межах дистанційної чи/та змішаної форм освіти, а також труднощі написання статей у науково метричних базах. Чутливість до дії стресорів науково-педагогічної діяльності має нелінійний характер, зростаючи по мірі накопичення досвіду діяльності і спадаючи на етапі оволодіння професійною майстерністю. Доведено, що низький рівень акмеологічної компетентності та психологічної ресурсності зумовлює вищу чутливість до дії стрес-чинників науково-педагогічної діяльності викладача.

Визначено, що груповий тренінг є однією з найбільш доцільних форм для цілеспрямованого і системного розвитку акмеологічної компетентності педагогів у сучасних умовах високих вимог та швидких змін у системі вищої освіти. Упровадження тренінгу з розвитку акмеологічної компетентності для викладачів ЗВО позитивно позначилось у них на показниках психологічної ресурсності, саморозвитку, особистісної реалізованості та осмисленості життя.

Ключові слова: професійна діяльність, професійне зростання, викладач, акмеологічна компетентність, особистісні чинники, самоактуалізація, осмисленість життя, саморозвиток, особистісна самореалізованість, особистісні ресурси, стрес-чинники професійної діяльності, життєтворчі здібності.

ANNOTATION

Kryzhanovska A.V. Personal determinants in the system of professional growth of a higher education institution lecturer. - Qualification scientific work on the rights of the manuscript.

The dissertation for the degree of Doctor of Philosophy in specialty 053 Psychology. - West Ukrainian National University. Ternopil, 2025.

The work presents an analysis of scientific and theoretical concepts and approaches to the study of the problem of professional growth of a higher education institution lecturer, identifies his personal factors and conditions of assistance. The scientific novelty and theoretical significance of scientific work, which are that:

for the first time:

- defined as personal determinants of the resources of professional growth of a higher education institution lecturer the indicators of personal resources and acmeological competence (meaningfulness of life, self-actualization, life-creative abilities, needs of self-development, personal self-realization and exhaustiveness);

- the structure of the acmeological competence of a higher education institution lecturer is theoretically substantiated and empirically verified, the nucleus of which is the connection between the meaningfulness of life, life-creative abilities, self-development and self-actualization;

expanded idea of:

- acmeological competence of a higher education institution lecturer as a factor of his professional growth;

- dynamics and sectoral specificity of formation of acmeological competence of a higher education institution lecturer;

has received further development:

- psychodiagnostics of the personality of the university teacher through the creation of a methodology for studying resources and restrictions of professional growth of a higher education institution lecturer;

- a system of knowledge about psychological means of development of acmeological competence of a higher education institution lecturer.

The practical importance of the results obtained is that the results can be used by practical psychologists and the management to create the conditions for promoting the professional growth of a higher education institution lecturers.

As a result of the theoretical analysis of the problem of professional growth of a higher education institution lecturer, it was defined as a holistic dynamic system, which covers not only the increase of professional competence, but also the development of personal qualities necessary for effective scientific and pedagogical activity. A key factor in the professional growth of a higher education institution lecturer is acmeological competence, which combines personal, professional and reflexive qualities, which provide not only effective pedagogical activity, but also the ability to self-development and innovative renewal and the basis of which are valuable orientation, and self-disposal.

The structure of the acmeological competence of a higher education institution lecturer, whose core is the positive relationships between self-actualization and the need for self-development, between the meaningfulness of life, life-creative abilities and personal realization and the negative connections of all components with the personality of the higher education institution lecturer, is determined. It is revealed that the experience of scientific and pedagogical activity of a higher education institution lecturer has a positive effect on the indicators of awareness of the procedurality of life, the locus of control, the meaningfulness of life as a whole, as well as on orientation in time, autosympathy, contact of self-actualization, purposefulness of life-making abilities and negatively – on the indicators of personal exhausting of teachers.

It is found that acmeological competence indicators positively determine the resources of the professional growth of the university teacher. Satisfaction with the scientific and pedagogical staff as a resource of professional growth is positively due to the locus of life control, autonomy, contact of self-actualization, possession of conditions of self-development. The satisfaction with the possibilities of

vocational training and improvement of pedagogical skills positively affects the locus of control, orientation over time and the need for knowledge of self-actualization, the desire for personal growth. Satisfaction with the interaction with higher education applicants is positively conditioned by the view of human nature, creativity, spontaneity, self-understanding, contact, flexibility in communication of self-actualization. The ability to professional reflection is positively influenced by the orientation in time, the view of human nature, self-understanding, autosympathy, contact of self-actualization, meaningfulness of life. The ability to professional improve is positively conditioned by the goals of life, a view of the nature of man of actualization, the meaningfulness of life, purposefulness, the need for self-development.

A number of correlations of personal resources and resources of professional growth of a higher education institution lecturer have been identified. Built regression equations for professional growth resources have argued that the satisfaction of the scientific and pedagogical staff and the administration of the university is positively conditioned by the resources of people's kindness, faith in good, knowledge of their own resources, the ability to update resources. Indicators of satisfaction with the possibilities of vocational training and improvement of pedagogical skills are positively conditioned by resources of creativity, the desire for wisdom, work on themselves, the ability to update resources. The satisfaction with the interaction with higher education applicants is determined by the resources of belief in good and the ability to update resources. The ability to professional reflection is positively due to the resources of self-realization in the profession and the ability to update resources. The indicators of the ability to professional improve the resources of creativity, self-realization in the profession and knowledge of their own resources have a positive effect.

The study shows that the most pronounced stress factors of scientific and pedagogical activity for higher education institution lecturers are relations with the administration and direct management, personnel of the university, working conditions within remote or/and mixed forms of education, as well as the

difficulties of writing articles in scientific metric bases. The sensitivity to the action of stressors of scientific and pedagogical activity is nonlinear, increasing as the experience has accumulated and falling at the stage of mastering professional skills. It has been proven that the low level of acmeological competence and psychological resourcefulness causes a higher sensitivity to the action of stress factors of scientific and pedagogical activity of the teacher.

It is determined that group training is one of the most appropriate forms for purposeful and systematic development of acmeological competence of teachers in modern conditions of high requirements and rapid changes in the higher education system. The introduction of a training on the development of acmeological competence for teachers has a positive effect on them on the indicators of psychological resource, self-development, personal realization and meaning of life.

Keywords: professional activity, professional growth, teacher, acmeological competence, personal factors, self-actualization, meaningfulness of life, self-development, personal self-realization, personal resources, stress factors of professional activity, life-making abilities.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Хуей Ден, Крижановська А. Проблема професійного зростання у структурі кар'єрного розвитку фахівця. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2022. № 66. С. 24-37. (0,6 д.а. / 0,3 д. а. авторський внесок : виокремлено концептуальні особливості перебігу професійного зростання особистості у процесі її кар'єрного розвитку). DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2022.66.02>

2. Крижановська А., Антошків М. Комунікативна креативність викладача ЗВО: кореляти і засоби розвитку. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2023. № 67. С. 213-222. (0,4 д.а. / 0,2 д. а. авторський внесок : виявлено психологічні кореляти комунікативної креативності викладача ЗВО та описано ключові засоби її розвитку). DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2022.67.15>

3. Крижановська А., Большакова Т., Соколов О. Психологічна характеристика акмеологічного компоненту педагогічної діяльності викладача ЗВО. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2024. № 70. С. 49-65. (0,4 д.а. / 0,2 д. а. авторський внесок : виокремлено акмеологічний компонент педагогічної діяльності викладача ЗВО як феномена: прагнення до саморозвитку, самореалізації, особистісного здійснення, само актуалізації та особистісного зростання). DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2024.70.04>

4. Khazratova N., Kryzhanovska A. Creativity training for future teachers. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. 2025. № 72. С. 277-288. (0,5 д.а. / 0,25 д. а. авторський внесок : обґрунтовано та апробовано тренінг креативності як технологія професійного зростання викладачів закладів вищої освіти). DOI: <https://doi.org/10.34142/23129387.2025.72.17>

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

5. Крижановська А.В. Детермінанти професійного зростання викладача закладу вищої освіти. *Інновації в освіті: реалії та перспективи розвитку : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 25 листопада 2021 р.)*. Тернопіль : ЗУНУ, 2021. С. 268-270. (0,08 д. а.). Режим доступу : <http://dep.wunu.edu.ua/?p=544>

6. Біскуп В.С., Крижановська А.В. Профілактика професійного вигорання науково-педагогічних працівників закладу вищої освіти. *Інновації в освіті: реалії та перспективи розвитку : матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, 20 травня 2022 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2022. С. 299-302. (0,12 д.а. / 0,06 д. а. авторський внесок : запропоновано кроки проактивної позиції фахівців з профілактики професійного вигорання викладачів ЗВО). Режим доступу : <http://dep.wunu.edu.ua/?p=596>

7. Крижановська А.В. Ресурси стресостійкості викладачів закладів вищої освіти. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 4-5 листопада 2022 р.) в 2 т. Тернопіль : ЗУНУ, 2022. Т.1. С. 118-119. (0,08 д. а.). Режим доступу : http://psr.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2022/11/1-TOM_Materiali-konferencii-1.pdf

8. Крижановська А.В. Життєві детермінанти професійного зростання викладачів ЗВО. *Особистість і суспільство: психосоціальні виміри ковітальної взаємодії: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції*, (м. Тернопіль, ЗУНУ, 28-29 квітня 2023). Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С.21-23. (0,08 д. а.). Режим доступу : <http://psr.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/Zbirnik-kviten-2023-Copy.pdf>

9. Крижановська А.В. Психологічні бар'єри професійного зростання викладача вищої школи. *Психосоціальні ресурси особистісного та соціального розвитку в епоху глобалізації : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, ЗУНУ, 3-4 листопада 2023 р.). Тернопіль : ЗУНУ, 2023. С. 170-171. (0,08 д. а.). Режим доступу : http://psr.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2025/01/Zbirnik-konferencii_listopad2023.pdf

10. Крижановська А., Кобилецький О. Роль емоційного інтелекту у розвитку кар'єрного потенціалу викладачів ЗВО. *Особистість і суспільство: психосоціальні виміри ковітальної взаємодії : матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції* (м. Тернопіль, Західноукраїнський національний університет, 30 квітня 2024). Тернопіль : ЗУНУ, 2024. С. 21-24. (0, 12 д.а. / 0, 06 д.а. авторський внесок : деталізовано роль емоційного інтелекту у розвитку кар'єрного потенціалу викладачів ЗВО). Режим доступу: <http://psr.wunu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/05/Zbirnik-molodikh-vchenikh-30.04.2024.pdf>